

EK MEKTUP - EK SORUN...

Araş. Gör. Beril Dedeoğlu

ABD - Türkiye arasındaki ekonomik, siyasal ve askeri ilişkiler ikili ve/veya çok taraflı bir çok anlaşma ile, yaklaşık kırk yıldır sürmektedir. Bu anlaşmalar çerçevesinde gelişen ilişkilerde ABD, 1946 yılından beri düzenli olarak Türkiye'ye ekonomik ve askeri yardımlarda bulunmuştur. 1946-1980 yılları arasında yapılan yardımların % 36'sını ekonomik, % 64'ünü askeri yardımlar oluşturmuş ve bunların % 68'i bağış, % 32'si de borç biçiminde verilmiştir (1). II. Dünya Savaşından sonra Türkiye'yi sürekli olarak bir borçlanma içine iten, karşılığında ödünler vermek zorunda bırakan bu anlaşmalar, Türkiye'nin ekonomik ve siyasal geleceği ile stratejisi açısından her zaman tartışmalara neden olmuştur. Türkiye ile ABD ilişkilerinin yeniden gündeme gelmesine yol açan tartışmaların en yakın örneği, 16 Mart 1987 tarihli "Türk - Amerikan Savunma ve İşbirliği Anlaşmasına Ek"tir (2).

Kısa adıyla SEİA, 1980 yılında ABD-Türkiye arasında imzalanan ve aslında Kuzey Atlantik İttifakı Anlaşması'nın uygulanması ile ilgili bir anlaşmadır. SEİA Ek Mektubu, 1980 yılında yapılan bu anlaşmanın, feshedilmemesi nedeniyle oluşturulmuştur. 5 yıl için geçerli olan SEİA 17 Aralık 1985 tarihinde sona ermiş, anlaşmanın yeniden ele alınmasını isteyen Türkiye'nin başvurusu geciktiği için, SEİA'nın tüm metni üzerinde herhangi bir değişme yapılamamıştır. Anlaşma, 1986 Aralık ayında Ankara'da parafe edilmiş ve asıl anlaşmada yer almayan taahhütleri içeren "Ek Mektup", 16 Mart 1987 tarihinde Washington'da imzalanmıştır.

SEİA Ek Mektubu ile ABD yönetiminin Türkiye'ye sağladığı ya da sağlayacağını ileri sürdüğü yardım ve desteklerin özetini, şu biçimde yapabiliriz :

- Türkiye'nin ortak savunmaya yaptığı katkıyla orantılı olarak, ancak ABD yasalarına da uygun biçimde, yüksek bir mali desteğin Türkiye'ye sağlanması için her yıl ABD kongresine öneride bulunulacak.
- Türk Silahlı Kuvvetlerinin modernizasyonu için azami destek sağlanacak ve ABD yönetimi bağış türü yardımlarını arttırmaya çalışacak.
- Askeri Satış Kredisi borçlarının (FMS) Türkiye ekonomisine getirdiği yükler nedeniyle ABD yönetimi, bu borçların hafifletilmesine çalışacak.

- ABD yönetimi, Türkiye'ye sağlanan yardım ve işbirliğinin tehlikeye düşmesi halinde, her türlü mücadeleye girecek.
- ABD yönetimi, terörizm ile mücadelede de Türk hükümeti ile işbirliği yapacak.
- İlgili hükümetler, ileride işbirliği aleyhine çıkacak sorunların halli için Türk ve Amerikan delegelerden oluşan bir koordinasyon grubu kuracaklar.
- Ve iki ülkenin siyasal ilişkilerinin güçlendirilmesi için sürekli dialog sağlanacaktır.

18 Aralık 1990 tarihine kadar yürürlükte olan anlaşmanın feshi, bitim tarihinden üç ay önce karşı tarafa bildirilmek suretiyle mümkün olacaktır.

Mektup teatisiyle yenilenen SEİA'ya göre Türkiye, Silahlı Kuvvetleri'nin modernizasyonu ve ekonomik gelişmesi için ABD'ye ülkesindeki askeri tesislerden yararlanma hakkını tanımıştır. ABD'nin yararlanma hakkı bulunan üslerin 5'inde nükleer silahlar vardır ve ABD İncirlik üssünü Türkiye'nin onayını almadan da kullanma yetkisine sahiptir. Türkiye'den alınan bu ödünlere karşılık, yapılacak yardımların miktarı ve zamanı konusunda Amerikan yönetiminin en bilinçli kozu ise "Kongre engeli" olmaktadır. SEİA'nın mimarı olarak tanınan Amerika Savunma Bakanı Yardımcısı Richard Perle, Türkiye'ye somut bir güvence vermediği gibi, Kongre de yardım miktarındaki kısıtlamayı giderek arttırmaktadır. Amerikan Kongresi, Türkiye için 550 milyon dolar olan askeri hibe yardımını 350 milyon dolara, Dış Askeri Satış Kredisi'ni de 225 milyon dolardan 140 milyon dolara indirmiştir. Ekonomik yardım ise, 125 milyon dolardan 76 milyon dolara düşürülmüştür. Daha sonra 29 Aralık 1986 tarihinde yapılan ve 1 Ocak 1987 den itibaren yürürlüğe giren anlaşma ile yardım miktarı 100 milyon dolara çıkarılmıştır⁽³⁾. Ancak yapılan ekonomik yardımların askeri amaçlarla kullanımı engellenmiş ve bu 29 Aralık 1986 tarihli anlaşma ile belirlenmiştir⁽⁴⁾. Türkiye-ABD ticaret dengesinin 700 milyon dolar Türkiye aleyhine açık verdiği böyle bir dönemde Kongre'nin tutumu, SEİA ile gelen tartışmaların da önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.

Türkiye'ye karşı bir vaatler dizisi olarak değerlendirilebilecek bu anlaşmadaki vaatlerin olabirirliği, aslında oldukça kısıtlıdır. Aşağıda da açıklanacağı gibi, durum, Türkiye aleyhine bir gelişme göstermektedir⁽⁵⁾. 1986'da ABD'de kabul edilen "Güney Bölgesi Değişikliği" yasasına göre ABD, Türkiye'ye vereceği uçak sayısını 40 adet ile sınırlamıştır. Aynı yasa, Yunanistan'a verilecek uçak sayısını 40'dan fazla olarak belirlemiştir. Ay-

rica ABD'nin Türkiye ve Yunanistan'a yaptığı yardımlarda 7'ye 10 dengesini koruduğu görülmektedir. Yunanistan ile olan ilişkilerimizdeki bu eşitliksizci tutum, maddeleri arasında sayısal verilere yer verilmeyen SEİA'nın vaatleri ve amacına ters düşmektedir.

SEİA'nın bu biçimdeki kısa bir değerlendirmesi ışığı altında, Türk - Amerikan ilişkileri ve anlaşmanın fiili geleceği açısından hukuksal ve siyasal bazı sonuçlar elde etmekteyiz.

Sözkonusu anlaşmaya göre Türkiye'nin Amerika'ya karşı yükümlülükleri, son derece açıktır. Amerika'nın ise Türkiye'ye karşı yükümlülükleri açık değil, ancak muğlaktır ve anlaşma ABD'yi yeterince bağlamamaktadır. İmzalanan ek mektup, bir vaatler dizisinden ibarettir çünkü yardımlara ilişkin rakamlar ve somut göstergeler anlaşmada yer almamaktadır. SEİA'nın I. maddesi uyarınca ABD'nin anlaşmada belirtilen yükümlülüklerini yerine getirmemesi halinde anlaşma feshedilebilir. Ancak somut veriler bulunmadığı için Türkiye fesih hakkını kullanırken gerekçe bulmada zorluk çekecektir. Bir başka konu da, ek mektupta yer alan vaatlerin tutulacağına dair hiç bir güvencenin bulunmamasıdır. ABD siyasal yapısına göre vaatlerin fiiliyata geçebilmesi için Kongre kararı gerekmektedir ve Kongre'nin reddi durumunda, Türkiye aleyhine bir mekanizma gelişebilmektedir.

Anlaşma, hukuksal sonuçlar dışında, bir de Türkiye'nin diğer devletlerle olan ilişkilerini etkileyecek siyasal sonuçlar doğurmaktadır. SEİA ile Türkiye, Amerika'ya bazı tesis ve üslerden yararlanma hakkı vermiştir. Bu durumda Türkiye, ABD'nin Varşova Paktı devletleri ve özellikle Sovyetler Birliği'ndeki faaliyetler hakkındaki bilgi toplama şansını yükselten devlet durumuna gelmektedir. Sözkonusu tesislere yapılan Amerikan askeri yatırımları, zaten stratejik önemi fazla olan Türkiye'nin, Doğu Blok'u önündeki tampon devlet statüsünü pekiştirecektir. Kongre'den çıkan yardımların bir koz olarak kullanılması ve Türkiye'nin kendi üslerinin kullanımını bir anti-köz olarak değerlendirememesi halinde ABD, Türkiye'yi Ortadoğu'da maceralara sokmaktan çekinmeyecektir. Ayrıca 7'ye 10 dengesinin korunması, Türkiye ve Yunanistan'ın giderek daha fazla silahlandırılması, Türk-Yunan anlaşmazlıklarının çözümünü değil, sürmesini teşvik edecek bir sonuç yaratmaktadır. Böylece Türkiye, yakın ve uzak komşularını kendisine karşı tedirgin olmaya davet etmiş bulunmaktadır.

SEİA ile ABD'ye bağımlılığını arttıran Türkiye için bir başka siyasal sonuç da, Avrupa Topluluğu konusuna ilişkin olarak çıkabilir. Avrupa Topluluğu, bilindiği gibi, ABD ve SSCB'nin liderliklerindeki blokların etkilerinden uzak bir bütünleşme amaçlamaktadır. Bu amaca uygun düşen

davranışları ise, üye devletlerinin bu iki güce olan bağımlılıklarını en alt düzeye indirmeleridir. Bu yönde gelişme gösteren Topluluk'a üye olma arzusunun taşıyan Türkiye, özellikle son yıllarda faaliyetlerini hızlandırmışken, öte yandan ABD'ye bağımlılığını arttırıcı bir yol izlemeye kalkışması, çelişki yaratmaktadır. Avrupa Topluluğu içinde Türkiye'nin tam üyeliğine karşı çıkan devletler, daha önce 1960'lı yıllarda İngiltere için olduğu gibi "Amerikanın Adamı" olunduğu gerekçesiyle, geleceğini bu birlik içinde gören Türkiye'ye ek sorunlar getirecektir.

Ancak, şunu da unutmamak gerekmektedir : KKTC'deki Türk Birliklerinin Amerikan silahlarını kullanmasını yasaklayan kanun tasarısının kesinlik kazanması ve Kongre'nin Türk Devleti'nin Ermenilere karşı kıyım yapmış olmakla itham eden bir tasarımı kabul etmesi hallerinde, SEİA'nın anlamını yitirmesi sözkonusudur.

Dipnotlar :

- (1) ALTAN Mehmet, **Süperler ve Türkiye**, Afa Yayınları, İstanbul, 1988, s: 224.
- (2) SEİA Ek Mektup'un tam metni, **Cumhuriyet Gazetesi**, 17.3.1987 ve **Milliyet Gazetesi**, 17.3.1987 de yayınlanmıştır.
- (3) **Resmi Gazete**, 3.3.1987
- (4) **Resmi Gazete**, 7.3.1987
- (5) TURAN, İlder, "Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması'nın Düşündürdükleri", **Milliyet Gazetesi**, 16.3.1987, s: 10.